AVİM Yorum • No: 2026 / 89 • Eylül 2026

MONTRÖ, YAPICI AVRASYACILIK VE KARADENİZ İSTİKRARI: 90. YIL DÖNÜMÜNDE TÜRKİYE'NİN BOĞAZLAR REJİMİNİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK

Teoman Ertuğrul TULUN

Analist

Bu yazı AVİM tarafından ilk olarak 18 Temmuz 2026'da yayınlanmış İngilizce bir makalenin betimleyici Türkçe çevirisidir.

Bu yorum yazısı, Boğazlar Rejimine İlişkin Montrö Sözleşmesinin 90. yıl dönümünün, Türkiyenin Karadenizdeki hukuki temellere dayalı koruyuculuk rolünü ve daha geniş kapsamlı "Yapıcı Avrasyacılık" vizyonunu nasıl öne çıkardığını incelemektedir. Yazı, 20 Temmuz 2026 tarihinde Montröye olan bağlılığın yeniden teyit edilmesinin salt sembolik bir davranış olmadığına, aksine, sistemik belirsizlik koşulları altında kurallara dayalı bir boğazlar rejiminin bölgesel düzenin merkezinde yer almaya devam ettiğine dair stratejik bir hatırlatma niteliği taşıdığına dikkat çekmektedir.[1]

Boğazların Hukuki Yapısı

20 Temmuz 1936'da Montrö'de imzalanan Sözleşme, Türkiye'nin iç suları statüsündeki Türk Boğazları üzerindeki tam egemenliğini teyit ederken, ticaret ve savaş gemileri için farklılaştırılmış bir geçiş rejimi tesis etmiştir.[2] Türkiye, doksan yıl boyunca hem savaş hem de barış dönemlerinde bu rejimi tarafsızlık, şeffaflık ve titizlikle uygulamış ve Sözleşme Karadenizde barış, güvenlik ve istikrarın temel güvencelerinden biri olarak kabul görmüştür. Devam eden Rusya-Ukrayna savaşı ve çatışmanın deniz alanına sıçrama riski bağlamında, Montrönün geçerliliğini ve etkinliğini koruması, özenle dengelenmiş uluslararası hukuki düzenlemelerin kalıcı değerini bir kez daha ortaya koymuştur. Esas olarak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi tarafından şekillendirilen daha yeni denizcilik rejimlerinin aksine, Montrö çerçevesi 1936dan bu yana hiçbir resmi değişikliğe ihtiyaç duymamış ve İkinci Dünya Savaşından günümüzdeki Ukrayna çatışmasına kadar uzanan krizlerde uyarlanabilirliğini defalarca kanıtlamıştır.[3]

Kavramsal açıdan bakıldığında Montrö Sözleşmesinin, AVİMin "Yapıcı Avrasyacılık" olarak adlandırdığı yaklaşımının köşe taşlarından birini oluşturduğunu söylemek mümkündür.[4] Bu yaklaşım, "Batı" ve "Doğu" arasındaki basitleştirilmiş ikili ayrımları reddeder ve bunun

yerine Türkiyeyi, ittifak taahhütlerini stratejik özerklik ve bölgesel sorumlulukla birleştiren, istikrar sağlayıcı bir odak noktası olarak konumlandırır.[5] Boğazlar rejimi egemenlik, hukuki öngörülebilirlik ve iş birliğine dayalı güvenliğin etkileşim içinde olduğu bir model teşkil etmektedir. Türkiye, ticari gemiler için seyrüsefer serbestisini koruyup Karadeniz'e kıyısı olan ve olmayan ülkelerin donanmaları arasında dengeli bir çerçeve muhafaza ederken, 21. Madde kapsamındaki kısıtlayıcı yetkiler de dahil olmak üzere Boğazlar üzerinde tartışmasız bir kontrol icra etmektedir.

Seyrüsefer Serbestisi ve Antlaşma Bağlamı

Yakın zamandaki tartışmalar, bu hukuki ve tarihi dengeyi en az iki açıdan bozma riski taşımaktadır. Bazı aktörler, Karadeniz'e kıyısı olmayan donanmalara getirilen tonaj, süre ve bildirim gibi özenle müzakere edilmiş sınırlamaları göz ardı ederek, Montrö'nün daha esnek yorumlanması yönünde baskı yapmak amacıyla "seyir serbestisi" söylemini araçsallaştırmaktadır. Oysa bu tür öneriler, 'seyir serbestisi' kavramını antlaşma bağlamından koparma ve Montrö'deki kısıtlamaların, büyük güçler arasındaki denizcilik rekabetinin Karadeniz'i kalıcı bir blok çatışması alanına dönüştürmesini önlemek amacıyla tasarlandığını göz ardı etme eğilimindedir. İkinci olarak, bazı Avrupa merkezli anlatılar, Türkiye'nin Sözleşme'yi uygulamasını bölgesel düzene yapılmış egemen ve normatif temelli bir katkı olarak değil, teknik bir ayrıntı olarak ele almaya devam etmektedir. Bu tür eğilimlerin, soykırım, tarihsel adalet ve ittifak siyaseti tartışmaları da dahil olmak üzere AVİM'in uzun süredir başka alanlarda da eleştirdiği kavramsal saptırma ve seçici hafıza kalıplarını yansıtan bir içerik taşıdığını söylemek mümkün görünmektedir.[6]

Türkiyenin Muhafızlığı

Montrö Sözleşmesinin hukuki açıdan tutarlı bir okuması, Türkiyenin Montrö rejimi çerçevesinde engelleyici bir muhafızlık yapmaktan ziyade Sözleşme hükümlerinin sorumlu bir uygulayıcısı olarak davrandığını ortaya koymaktadır. Ankara, ardı ardına gelen krizlerde Sözleşme hükümlerini titizlikle uygulayarak, tüm bölgesel ve bölge dışı paydaşlara tırmanmayı sınırlayan ve tek taraflı güç gösterisini kısıtlayan öngörülebilir bir çerçeve sağlamıştır. Bu sorumluluk üstlenen korruyucu rolü yalnızca teknik bir işlevden ibaret değildir; Karadeniz'i, istikrarın kıyıdaş devletlerin egemenliğine saygı gösterilmesine ve uzak güçlerin askerileştirici girişimlerinin önlenmesine bağlı olduğu bir havza olarak gören normatif bir bakış açısını bünyesinde barındırır.

Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığının 90. yıl dönümü vesilesiyle yaptığı ve Sözleşmenin tarafsız, şeffaf ve titiz bir şekilde uygulanmasının yanı sıra kalıcı değerini de teyit eden açıklamalar, Türkiyenin değişen dünya düzenine ilişkin daha geniş dış politika söylemiyle birlikte değerlendirilmelidir.[7] AVİMin Türk Boğazlarının hukuki rejimi ve Karadeniz güvenliği üzerine hazırladığı raporlar ve yorumlar, geçtiğimiz yıllar boyunca Montröyü Türk dış politikasının salt teknik bir eki olarak değil, bölgesel ve küresel bir emniyet sübabı olarak ele almış, bu hususu sürekli vurgulamıştır. AVİMin "Yapıcı Avrasyacılık" perspektifinin de altını çizdiği üzere, Soğuk Savaş sonrası liberal düzenin aşınması,

hukuka ve kurumlara duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmamıştır. Aksine, jeopolitik çalkantılara direnebilen ve bölgesel temellere dayanan rejimlerin önemini artırmıştır. Montrö Sözleşmesi, kıyı güvenliği, büyük güçlerin çıkarları ve ticari seyrüseferin "ortak kullanım alanı" mantığı arasında bir denge kurması sayesinde, sürekli bir revizyona ihtiyaç duymadan güncelliğini koruyabilen nadir hukuki belgelerden biri olarak öne çıkmaktadır. [8]

Politika Açısından Çıkarımlar

Politika perspektifinden bakıldığında, bu durum üç temel çıkarımı beraberinde getirmektedir. Bu çıkarımlardan birincisi, Türkiyenin, Sözleşmenin metnine sadık ve emsal kararları gözeten bir şekilde uygulanmasında ısrar ederek, geçici siyasi pazarlıklar yoluyla Montrönün içinin boşaltılmasına veya yeniden yorumlanmasına yönelik girişimlere direnmeye devam etmesi gereğidir. İkincisi, bölgesel ve bölge dışı aktörlerin, Sözleşmenin parametrelerini "modernizasyon" adı altında sorgulamanın, Karadenizdeki son etkili istikrar mekanizmalarından birine zarar verebileceği husunu kabul etmeleridir. Üçüncü ise, akademik ve siyasi tartışmaların, Montrö deneyimini dar kapsamlı teknik bir uzmanlık alanı olarak ele almak yerine, bu deneyimi iş birliğine dayalı güvenlik, deniz hukuku ve Avrasya'da değişen ittifak yapısı üzerine yürütülen daha geniş kapsamlı değerlendirmelere entegre etmeleri ihtiyacıdır.

İmzalanmasının 90. yıl dönümünde Montrö Sözleşmesi savaşlar arası döneme ait bir diplomasi kalıntısı olarak değil, Türkiyenin Karadenizdeki düzeni ilkeli bir şekilde koruduğu, yaşayan bir çerçeve olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevenin kavramsal çarpıtmalara ve jeopolitik sabırsızlığa karşı korunması, bölgesel istikrarın güvence altına alınması ve Türkiyenin önümüzdeki on yıllarda Avrasyadaki dengeli ve yapıcı rolünün sürdürülmesi açısından hayati önem taşımaya devam edecektir.

**Resim: Interactive Encyclopedia of the Palestine Question*

[1] Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, No: 140, 20 July 2026, Regarding the 90th Anniversary of the Signing of the Convention Regarding the Regime of the Straits, July 20, 2026, https://www.mfa.gov.tr/no_-140_-montro-bogazlar-sozlesmesi-nin-imzalanmasinin-90-yil-donumu-hk.en.mfa ; Teoman Ertuğrul Tulun, Constructive Eurasianism and Past Reflections, Center for Eurasian Studies (AVİM). Erişim tarihi Temmuz 21, 2026, https://avim.org.tr/en/Yorum/CONSTRUCTIVE-EURASIANISM-AND-PAST-REFLECTIO

[2] Teoman Ertuğrul Tulun, The Montreux Convention: A Regional And Global Safety Valve, Report Series of Center for Eurasian Studies 17 (Ankara: Terazi Publishing and

Center for Eurasian Studies, 2020)

[3] Tugba Altun, Türkiye Marks 90th Anniversary of Montreux Convention, Reaffirms Commitment to Implementation, Anadolu Agency, July 19, 2026, https://www.aa.com.tr/en/turkiye/turkiye-marks-90th-anniversary-of-montreux-convention-reaffirms-commitment-to-implementation/4003783. ; Türkiye Reiterates Commitment to Montreux Convention, Daily Sabah, July 20, 2026, https://www.dailysabah.com/politics/turkiye-reiterates-commitment-to-montreux-convention/news

[4] Teoman Ertuğrul Tulun, Constructive Eurasianism: Revisiting Definitions, AVİM Commentary, no. 2025/3, January 8, 2025, https://avim.org.tr/en/Yorum/CONSTRUCTIVE-EURASIANISM-REVISITING-DEFINITIONS

[5] Teoman Ertuğrul Tulun and Mehmet Oğuzhan Tulun, A Constructive Approach: AVİM in a Polarized World, Center for Eurasian Studies (AVİM), January 22, 2026, https://avim.org.tr/en/Yorum/A-CONSTRUCTIVE-APPROACH-AVIM-IN-A-POLARIZED-WORLD

[6] Özge Emine Özçelik, Security In The Turkish Straits And The Black Sea, Center for Eurasian Studies (AVİM), accessed July 21, 2026, https://avim.org.tr/en/Yorum/SECURITY-IN-THE-TURKISH-STRAITS-AND-THE-BLACK-SEA

[7] Ministry of Foreign Affairs, No: 140, 20 July 2026.

[8] Teoman Ertuğrul Tulun, The Montreux Convention: A Regional And Global Safety Valve.

Yazar Hakkında :

Teoman Ertuğrul Tulun , Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) analisttir. Dr. Teoman Ertuğrul Tulun, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi doktorasını Ankara İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi'nde tamamladı. Avrupa Birliği Çalışmaları, Küreselleşme, Yabancı Düşmanlığı, Nefret Söylemi Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler *alanlarında çalışmalar yapmaktadır.*

Atıfta bulunmak için: TULUN, Teoman Ertuğrul. 2026. "MONTRÖ, YAPICI AVRASYACILIK VE KARADENİZ İSTİKRARI: 90. YIL DÖNÜMÜNDE TÜRKİYE'NİN BOĞAZLAR REJİMİNİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2026 / 89. Eylül 18. Erişim Kasım 21, 2026. https://avimbulten.org/tr/Yorum/MONTRO-YAPICI-AVRASYACILIK-VE-KARADENIZ-ISTIKRARI-90-YIL-DONUMUNDE-TURKIYE-NIN-BOGAZLAR-REJIMINI-YENIDEN-DEGERLENDIRMEK

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır